

PRZEMYSŁAW JÓŻWIKIEWICZ

UKRAIŃSKIE NAZWY GRZYBÓW MAKROSKOPIJNYCH
Z ELEMENTAMI NAZW ZWIERZĄT –
WYBRANE ASPEKTY ANALIZY SEMANTYCZNEJ
I SŁOWOTWÓRCZEJ

Natura, jak i jej elementy są wdzięcznym materiałem dla niezliczonych prac naukowych, co ważne i charakterystyczne – nie tylko tych z obszaru nauk przyrodniczych, rolniczych czy medycznych, ale także humanistycznych, w tym również językoznawczych. Tradycyjny podział świata przyrody, zaproponowany w XVIII wieku przez Karola Linneusza, a obejmujący dwa królestwa świata ożywionego:¹ Regnum Animale (zwierzęta) i Regnum Vegetabile (rośliny), uzupełniony kilkadziesiąt lat później przez Ernsta Haeckla, niemieckiego zwolennika darwinizmu, o trzecie królestwo – Protisty, w zasadzie obowiązywał do połowy XX wieku. Śmiało jednak można postawić tezę, że dla wielu ludzi jest on wciąż aktualny. Zaprezentowana przez amerykańskiego botanika Roberta Whittakera w 1969 r. nowa koncepcja klasyfikacji organizmów rozbudowuje tę triadę o dwa kolejne królestwa – prokarioty i grzyby. I choć zakwestionowano ją na początku lat 90. XX wieku, to jest ona niezwykle istotna z punktu widzenia pojmowania świata; dzięki niej grzyby „zyskały autonomię” i zaczęły funkcjonować, w nauce i świadomości ludzkiej, jako odrębne królestwo ziemskich organizmów.

Celem niniejszego artykułu jest analiza semantyczna i słowotwórcza ukraińskich nazw grzybów makroskopijnych zawierających w swojej strukturze nazwy zwierząt. Jako tło do rozważań posłużył polski materiał językowy.

Grzyby są organizmami występującymi we wszystkich strefach klimatycznych, na lądzie, w wodzie i w powietrzu. Mykolodzy szacują, że na Ziemi

Dr hab. PRZEMYSŁAW JÓŻWIKIEWICZ, prof. UWr – Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologii, Instytut Filologii Słowiańskiej, Zakład Ukrainistyki; adres do korespondencji: ul. Poczтовая 9, 53-313 Wrocław; e-mail: przemyslaw.jozwikiewicz@uwr.edu.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3654-7724>.

¹ Szwedzki uczyony wskazał jeszcze trzecie królestwo – świat nieożywiony, do którego zaliczył minerały (Regnum Lapideum).

obecnych jest nawet do 1,5-2 mln gatunków grzybów, z czego – jak stwierdzają autorzy publikacji *New Scientific Discoveries: Plants and Fungi* (Cheek i Kirk 371-388) – niemal 90% nadal pozostaje nieznanych bądź niezbadanych. Obecnie obowiązujący system klasyfikacji grzybów, wciąż aktualizowany i dostępny w ogólnosiwiatowym projekcie Index Fungorum², dzieli je na 9 typów, co jest rezultatem sukcesywnie prowadzonych badań nad filogenetyką tego królestwa. Klasyfikacja ta, z jednej strony niezwykle sformalizowana, z drugiej zaś, z uwagi na wciąż nowe odkrycia, chwiejna i niepewna, jest czytelna w zasadzie jedynie dla profesjonalistów. Tymczasem grzyby, towarzyszące człowiekowi od zarania dziejów, stały się ważną składową wielu kultur. „Grzybowo-ludzkie” współistnienie zaowocowało wieloma nieformalnymi klasyfikacjami, które dla przeciętnego człowieka są już bardziej zrozumiałe i wyraziste. Wydaje się, że najbardziej popularny jest podział uwzględniający czynnik kulinarny, zgodnie z którym grzyby zaliczane są do trzech grup: jadalnych, niejadalnych i trujących. Nie należy jednakże zapominać o innych rodzajach systematykacji, w których elementem dyferencjującym jest np. miejsce występowania grzybów (m.in. naziemne, nadrzewne czy wodne), ich sposób odżywiania się (m.in. saprotroficzne, pasożytnicze, chorobotwórcze) czy też postać plechy (wielkoowocnikowe i mikroskopijne). Dla lingwisty zajmującego się kwestią nazewnictwa grzybów jest to kategoryzacja istotna nie tyle z punktu widzenia formalnego, co – rzecz jasna – językowego.

Analogicznie do poznanego w znikomym stopniu królestwa grzybów, również i słownictwo mykologiczne, niezwykle obszerna i zróżnicowana grupa leksyki, opracowane jest przez językoznawców jedynie częściowo. Stwierdzenie to można odnieść także do bazy mykologicznej języka ukraińskiego, nad której wycinkiem w proponowanym tekście przede wszystkim się pochylono.

Badania skupiające się na systemach nazewniczych roślin oraz zwierząt, i to na płaszczyźnie wielu języków świata, są prowadzone od dawna. Nieco skromniej prezentuje się eksploracja nazewnictwa mykologicznego. Wyjątkiem nie jest tu bynajmniej język ukraiński, w którego obszarze analizy dotyczące nazewnictwa grzybów są sporadyczne. Dość wspomnieć, że od momentu, kiedy w latach 70. XX wieku Ludmyła O. Symonenko³ zapoczątkowała opracowywanie tej warstwy słownictwa, aż do dzisiaj, prac poświęconych omawianej tematyce ukazała się znikoma liczba⁴. Z uwagi na ten właśnie fakt, jak i olbrzymi progres tej dziedziny nauki słuszne jest, by badania te kontynuować.

² Zob. www.indexfungorum.org/, dostęp 10.05.2022.

³ Zob. Symonenko, *Mikolohichna*; Symonenko, „Synonimichni” 23-26; Symonenko, „Yak” 38-41.

⁴ Zob. m.in. Kurylenko 219-223; Tkachuk 275-282; Omel'kovets', „Mikolohichna” 91-97; Omel'kovets', „Semantychna” 231-239; Prus 151-153; Sabadosh, „Yak” 21-22; Sabadosh, *Istoriya*

Warto dodać, że kwestia obecności nazw zwierząt w strukturze mykonimów (tak oficjalnych funkcjonujących w mykologii, jak i nieoficjalnych – regionalnych, ludowych czy zwyczajowych), wyłączając krótkie wzmianki w pracach Larysy Symonenko, generalnie nie była podnoszona. Zupełnie inaczej rysuje się wątek analogicznych badań np. w obszarze fitonimów⁵. W tym kontekście eksplorację nazw grzybów należałoby zdefiniować w kategoriach rudymen-tarnych.

Materiały źródłowe wykorzystane podczas badań do niniejszego opracowania pochodzą z monografii mykologicznych, podręczników akademickich, beletrystyki poświęconej grzybiarstwu, atlasów grzybów oraz stron internetowych⁶.

Mykonimy wraz z fitonimami i zoonimami tworzą swoistą biologiczną triadę nazewniczą. W nazwach składających się na językowy obraz przyrody ożywionej odzwierciedla się stosunek człowieka do natury, nie tylko zwykłe jej postrzeganie, ale także całe spektrum towarzyszących tej koegzystencji wierzeń, tradycji, historii czy zwyczajów. Wiele z tych nazw jest dowodem na „oswajanie” otaczającego go świata, podporządkowywanie sobie jego elementów, owego biblijnego „czynienia sobie ziemi poddaną” (por. Rdz 1,28) – również w obszarze nazw grzybów, które niejednokrotnie stają się nośnikami nie tylko informacji dotyczących ich wyglądu czy właściwości. Część nazw, w tym przede wszystkim te odwołujące się do świata zwierząt, jest wyraźnie nacechowana, umowna zaś linia podziału rysuje się na osi: zwierzęta domowe (bezpieczne i przydatne, np. *корова*, *гуска*, *баран*, *свиня*, *вівця*, *собака*, *пес*, *коза*, *кіт*, *буйвол*, *віслюк*, *півень*) – zwierzęta dzikie (zwykle groźne i budzące niepokój, np. *вовк*, *лисиця*, *пантера*, *орел*, *тигр*, *лев*, *сорока*, *заець*, *бусел*, *ведмідь*, *ворона*, *глухар*, *горностаї*, *черепаха*, *їжак*, *лосось*, *миша*, *муха*, *олень*, *корал*, *ракушка*)⁷. Można założyć, że to przeciwstawienie sobie nazw zwierząt, z których hodowli człowiek czerpie korzyści, ze zwierzętami dzikimi ma również przełożenie na nazewnictwo grzybów. Rzeczywiście, w przypadku niektórych nazw można by się takiej prawidłowości doszukiwać (np. jadalne: *Tricholoma columbetta*⁸ – *Рядовка голубина* – *Gąska gołębia*; *Albatrellus ovinus* – *Альбатрел овецій* – *Bielaczek owczy*, trujące:

495-513; Józwickiewicz, „Terminologia” 81-89; Józwickiewicz, „Z problematyki” 169-178; Józwickiewicz, „Synonimia” 91-105; Yuzvikevych, „Terminy” 129-135; Yuzvikevych, „Eponimy” 116-126.

⁵ Zob. m.in. Boyeva i Shlemko 188-192; Siruk i Derzhans'kyi 497-510; Pashchenko 86-94; Shepit'ko 47-52; Shestakova 44-49; Tylyezhkina 125-131; Tykshosha 215-219.

⁶ Wymieniono je w Źródłach.

⁷ W obszarze nazw polskich zestaw nazw zwierząt współtworzących nazwy grzybów jest nieco inny. Nie pojawiły się w nim np. *bawół*, *kogut*, *orzeł*, *bocian*, *gluszc* czy *żółw*. Z kolei, w odróżnieniu od nazw ukraińskich, znalazły się tu np. *chrząszcz*, *jedwabnik*, *ostrzyga*, *robak*, *sarna*, *sowa* czy *śledź*.

⁸ Przedstawiając poszczególne przykłady za podstawę prezentacji przyjęto formę łacińską, dla porównania podawane są także polskie nazwy grzybów.

Tricholoma pardinum – Рядовка тигрова – Gąska tygrysia; *Lepiota erminea* – Лениота горностаєва – Stroszka gronostajowa), byłyby to jednak nadmierne uproszczenie, wszak procesy nazewnicze są o wiele bardziej złożone i uzależnione od wielu różnych czynników.

Już wstępny ogląd zgromadzonego materiału pozwala wyodrębnić spośród nazw grzybów (oficjalnych i nieoficjalnych) wiele ich cech związanych m.in. z wyglądem i cechami fizycznymi owocników (np. ogólną budową, kształtem, fakturą, kolorem kapelusza), ich właściwościami (smakiem, zapachem), wskazaniem na miejsce i czas ich pojawiania się oraz zastosowanie. Większość, o ile nie wszystkie, z wymienionych tu atrybutów dotyczy także nazw grzybów zawierających element nazwy zwierzęcej. Właśnie fizyczne podobieństwo owocnika grzyba (np. kształt owocnika czy jego kolor) do zwierzęcia lub jego części ciała, rzadziej zapach czy sposób wykorzystania, staje się cechą decydującą w procesie nadawania mu nazwy gatunkowej.

Jak dowodzą przeprowadzone badania, w wielu przypadkach mamy do czynienia z czysto automatyczną projekcją nazwy łacińskiej grzyba zawierającej element zwierzęcy na płaszczyznę języka ukraińskiego (czy polskiego), np. *Lentinus tigrinus* – Лентин тигровий – Twardziak tygrysi; *Otidea leporina* – Отідея заяча – Uchówka zajęcza i in. Równie liczne w obu systemach nazewniczych są jednak sytuacje nadawania nazw oficjalnych z elementami zwierzęcymi w oderwaniu od nazwy łacińskiej (w której człon „animalistyczny” akurat nie występuje), np. *Hygrophoropsis aurantiaca* – Лисичка несправжня – Lisówka pomarańczowa; *Paxillus involutus* – Свинуха тонка – Krowiak podwinięty; *Ramaria flava* – Корал сірчано-жовтий – Koralówka żółta i in. Zarówno w przytoczonych przykładach ukraińskich, jak i polskich nazwy zwierzęce były obecne. Należy jednak zwrócić uwagę, że taka zgodność nie jest regułą. Równie często dochodzi do sytuacji, kiedy to nazwie łacińskiej (z elementem zwierzęcym czy też bez niego) odpowiada tylko ukraiński lub też jedynie polski mykonim zwierzęcy (zob. tabela).

Nazwa łacińska	Nazwa ukraińska	Nazwa polska
łac., + ukr., - pol.		
<i>Cantharellus cinereus</i>	Лисичка <u>сіра</u>	Pieprznik szary
<i>Coprinopsis picacea</i>	Гнойовик <u>сорочий</u>	Czernidłak pstry
<i>Lactarius salmonicolor</i>	Рижик <u>лососевий</u>	Mleczaj jodłowy
<i>Lepiota felina</i>	Лепіота <u>котяча</u>	Czubajeczka czarnołuskowa

łac., - ukr., + pol.		
Heridium erinaceus	Геріцій гребінчастий	Sopłówka <u>jeżowata</u>
Pleurotus ostreatus	Глива звичайна	Bocznik <u>ostrygowaty</u>
Russula caerulea	Сироїжка бугорчато-лазурова	<u>Gołabek</u> błękitny
Tricholoma populinum	Рядовка тополева	<u>Gąska</u> topolowa

W tabeli umieszczono po cztery takie relacje (łac., + ukr., - pol. oraz łac., - ukr., + pol.), w zebranych materiale było ich jednak o wiele więcej, a co ważniejsze – miały one zwykle dość rozbudowaną strukturę, znacznie bogatszą niż zaprezentowane w tabeli sekwencje pojedynczych mykonimów. W obrębie takich grup niejednokrotnie występowały nazwy niezwykle zbliżone pod względem semantycznym. Można by się zastanawiać, czy należałoby zaliczyć je do synonimów, wspomniane zaś grupy do szeregów synonimicznych, czy też trzeba by rozpatrywać ich obecność w kategoriach form wariantywnych, np.

Sarcodon imbricatus – Їжовик черепичастий, Кольчак-їжанець, Їжанець, Медведиця їжувата, Кольчак-лосун, Кольчак-лосуня, Лосуня, Медведиця, Оленія, Медведюх, Їжовик строкатий, Їжовик лускатий, Козел, Воловий язик – Sarniak dachówkowaty, Kolczak łozak, Kolczak dachówkowaty, Łozak, Łosui, Łozak, Sarna, Siarna, Sarniak świerkowy, Krowia gęba, Koza, Krowi język, Krowia munia

Sparassis crispa – Листочня кучерява, Спарасис кучерявий, Гриб баран – Siedziń sosnowy, Kozia broda, Baran, Kwoka, Baraniocha, Kozie różki, Kozie rogi, Baraniuszka

Wśród 122 grup mykonimów z elementami zwierzęcymi, wyekscerpowanych ze wskazanych wyżej materiałów, zanotowano 50 grup nazw, w których komponenty zwierzęce zawierały nazwy zarówno ukraińskie, jak i polskie (jak w powyższym zestawieniu), 35 grup mykonimów z członami zwierzęcymi obecnymi wyłącznie w sferze języka ukraińskiego (np. *Lepiota feline* – Леніота котяча – Czubajeczka czarnołuskowa, *Pluteus leoninus* – Плютей лев'яче-жовтий – Drobnoluszczak żółtawy, *Trametopsis cervine* – Траметонсис оленячий – Wrośniak płowy itd.) oraz 37 grup nazw, wśród których elementy zwierzęce występowały tylko w nazwach polskich (np. *Pleurotus ostreatus* – Глива звичайна – Bocznik ostrygowaty, *Ramaria stricta* – Рамарія пряма – Koralówka sztywina, Koralówka zbita, *Russula caerulea* – Сироїжка бугорчато-лазурова – Gołabek błękitny itd.)

Znamienne, że spośród 414 nazw grzybów, zaliczonych do 122 grup nazewnictwa, 294 stanowiły mykonimy z elementami zwierzęcymi (131 ukraińskich

i 163 polskie), a wśród nich ponad połowa (159, w tym 73 ukraińskie i 86 polskich) przypada na nazwy nieoficjalne. Na podstawie tego zestawienia widać, że nazwy zwierząt występują znacznie liczniej właśnie w obrębie struktur uznawanych za nieoficjalne, np. ukr. *Boletus subtomentotus* – *Моховик зелений / Губа козяча, Коров'як, Козак, Заячий боровик*; *Sarcodon imbricatus* – *Їжовик черепчастий / Кольчак-їжанець, Їжанець, Медведиця їжувата, Кольчак-лосун, Кольчак-лосуня, Лосуня, Медведиця, Оленія, Медведюх, Їжовик строкатий* i in.; pol. *Sarcodon imbricatus* – *Sarniak dachówkowaty / Łoszak, Łosuń, Sarna, Siarna, Krowia gęba, Koza, Krowi język, Krowia munia; Sparassis crispa* – *Siedziun sosnowy / Kozia broda, Baran, Kwoka, Baraniocha, Kozie różki, Kozie rogi, Baraniuszka* i in. Dlaczego? Próbując udzielić odpowiedzi na to pytanie, należy wrócić do wspomnianej wcześniej kwestii postrzegania świata. To związek człowieka z przyrodą leży u podstaw takich, a nie innych mechanizmów nazewnictwa, również w odniesieniu do nazewnictwa grzybów. Tworząc nazwy grzybów, człowiek zwracał uwagę m.in. na podobieństwo owocników do zwierząt (czy też podobieństwo do jakichś części ciała zwierząt), zbieżność kolorów, zapachu, cech fizycznych, wykorzystywanie ich w charakterze paszy, leków itp. Wiele nazw nieoficjalnych, ale także i oficjalnych daje obraz wyglądu owocnika grzyba, jego cech charakterystycznych, np. *Grifola frondosa* – *Грифола листувата / Гриб-баран* (Żagwica przypomina runo barana/owcy); *Lactarius salmonicolor* – *Рижик лосоцевий* (Mleczaj o łososiowym kolorze); *Ramaria flava* – *Рамарія жовта / Козячі ріжки, Оленячі ріжки, Козоріжки* (Koralówka pokrojem zbliżona do jeleniego, koziego poroża/rogów); *Lycoperdon perlatum* – *Доцовик їстівний / Свинячий сир, Воронячий сир* (Purchawka o wyglądzie białego sera); *Pluteus leoninus* – *Плютей лев'яче-жовтий* (Drobnołuszczak o pięknym lwim kolorze); *Hygrocybe psitaccina* – *Wilgotnica papuzia* – *Гігроцибе понугайська* (Wilgotnica w początkowym stadium rozwoju jest niezwykle kolorowa); *Mutinus caninus* – *Мутин собачий* – *Мądziak psi* (Mądziak jako żywo przypomina swym wyglądem psi penis); *Suillus luteus* – *Ма́слак звичайны/Ślimak* (niemal wszystkie maślaki są oślizgłe jak ślimaki) *Craterellus cornucopioides* – *Lejkowiec дѣту / Wronie uszy* (Lejkowiec kształtem przypomina ucho o granatowoczarnym błyszczącym, wręcz gawronim kolorze); *Ramaria botrytis* – *Koralówka czerwono-wierzchołkowata* (grzyb wygląda jak wyjęty z dna oceanu kawałek koralowca); *Russula xerampelina* – *Го́łąбек śледзювы* (ten gołąbek wręcz cuchnie zepsutymi śledziami) itd.

Podsumowując tę część rozważań, należy podkreślić, że wachlarz leksemów zwierzęcych (ukraińskich i polskich) wykorzystywanych w procesie tworzenia

nazw grzybów makroskopijnych jest dość szeroki, zarówno w odniesieniu do nazw oficjalnych, jak i nieoficjalnych, a liczba i różnorodność samych przykładów świadczy o produktywności tego typu słownictwa.

Dokonując analizy ukraińskich mykonimów, w których skład wchodziły człony pochodzące od nazw zwierząt, należy zwrócić uwagę na ich budowę. Zarówno nazwy oficjalne, odpowiadające regułom określonym dla nazewnictwa binominalnego, jak i nazwy nieoficjalne mają dość urozmaiconą strukturę, a wachlarz zabiegów derywacyjnych, które na ich przykładzie można prześledzić w odniesieniu do członów zwierzęcych, jest względnie szeroki.

Analizując pod kątem derywacyjnym ukraińskie oficjalne nazwy grzybów, które znalazły się w badanym materiale, należy pochylić się nad ich poszczególnymi elementami. Tak wśród nazw rodzajowych, jak i epitetów gatunkowych występują komponenty zwierzęce powstałe wskutek różnych rozwiązań słowotwórczych.

Zakres środków derywacyjnych wykorzystywanych wśród nazw rodzajowych oficjalnych nazw grzybów jest, jak się okazuje, dość ograniczony. W badanym materiale odnotowano jedynie kilkanaście nazw o charakterze odzwierzęcym, z których część utworzono sufiksalnie (np. *Лисичка сіра*, *Лисичка несправжня* – sufiks **-к(а)**; *Свинуха Зерової*, *Свинуха тонка* – **-ух(а)**; *Їжовик черепчастий* – **-овик**), a część na drodze złożenia rdzeni (np. *Мухомор цезаря*, *Мухомор цитриновий*, *Мухомор червоний* – praśł. *мухоморъ* ← *муха* + *moriti* / wywar z tych grzybów służył do zabijania much).

Nieco inaczej rysuje się sytuacja w obrębie epitetów gatunkowych. Tu środków słowotwórczych, które są stosowane w procesie tworzenia przymiotników symilatywno-relacyjnych (to głównie one pełnią funkcję drugiego członu nazwy), jest więcej: sufiks **-о(ий)** – *Павутинник собачий*, *Гнойовик сорочий*, *Лентинелл вовчий*, *Гігроцибе овеча* i in.; **-ач(ий)** / **-яч(ий)** – *Трюфель оленячий*, *Лепіота котяча*, *Павутинник козячий*; **-ов(ий)** / **-єв(ий)** / **-єв(ий)** – *Лентин тигровий*, *Лепіота горностаєва*, *Рижик лососевий*; **-н(ий)** – *мухомор пантерний*; **-ськ(ий)** – *Гігроцибе попугайська*; **-ин(ий)** – *Рядовка голубина*, *Моховик буйволиний*; **-аст(ий)** – *їжовик черепчастий*. Wśród epitetów gatunkowych są obecne również nazwy odzwierzęce reprezentowane przez przymiotniki złożone, np. *Беоспора мишехвоста*, *Геріції коралоподібний*, *Отідея ракушкоподібна*, *Фелінопис черепашковидний*, *Геріції їжаковидний*, *Мицена орлиний-камінь*, *Плютей лев'яче-жовтий* i in.

Choć, jak podano, komponenty zwierzęce znacznie częściej występują wśród nieoficjalnych nazw grzybów, to już pakiet środków derywacyjnych wykorzystywanych podczas ich tworzenia jest zdecydowanie skromniejszy. Znamienne, że w badanym materiale nie odnotowano ani jednego przykładu nazwy dwu-

elementowej, w której człon rzeczownikowy powstałby w oparciu o nazwę zwierzęcia. Obecne one były jedynie w pozycji członu konkretyzującego, ale trzeba tu podkreślić, że w charakterze formantów występowały tylko cztery rodzaje sufiksów, tzn. sufiks **-ю(ий)** – *Вовча табака, Овеча голова, Мухомор гадючий* i in.; **-ськ(ий)** – *Синяк свинський*; **-ач(ий)** / **-яч(ий)** – *Свинячий сир, Півнячий гребінь, Псяча табака, Бусячий сир, Масло бичачий, Козячі ріжки* i in.; **-ов(ий)** – *Воловий язик*. Należy nadmienić, że nazwy te tworzyły struktury przymiotnikowo-rzeczownikowe (N+Adj / Adj+N), jak również nazwy w liczbie mnogiej, co nie zdarza się wśród nazw oficjalnych.

W odróżnieniu od struktury nazw oficjalnych, gdzie normą są nazwy binominalne, w przypadku nazw regionalnych, zwyczajowych znalazło się dość dużo pojedynczych leksemów utworzonych za pomocą różnych sufiksów. W procesach nazewniczych były wykorzystywane m.in. sufiksy **-иц(я)** – *Коровиця, Медведиця, Олениця*; **-к(а)** – *Корівка, Гадючка, Маремушка*; **-як** – *Коров'як*; **-ар** – *Козар, Глухар*; **-атник** – *Ведмежатник*; **-ник** – *Заячник, Мушник*; **-ець** – *Баранець*; **-ун(я)** – *Лосуня*; **-ух** – *Медведюх* i in. Obecne były również nazwy powstałe w wyniku łączenia rdzeni, np. *Мухотрутка, Моремуха, Паримух* i in. Należy wspomnieć, iż w analizowanym materiale znalazły się także nazwy w liczbie mnogiej, np. *Гусячки, Кури, Козоріжки*, jak również jukstapozycje, np. *Гриб-баран, Кольчак-їжанець, Кольчак-лосуня* i in.

Na zakończenie trzeba wspomnieć o jeszcze jednym sposobie tworzenia nazw grzybów. Wprawdzie neosemantyzacja nie jest zabiegiem stricte słowotwórczym, nie można jej jednak pominąć, zwłaszcza że nazw powstałych w wyniku przeniesienia znaczenia (z nazwy zwierzęcia na nazwę grzyba) jest w przypadku nieoficjalnych nazw grzybów względnie dużo, np. *Лисичка, Глухар, Корівка, Курочка, Баранець, Свиня, Медведиця, Олениця* i in.

Ukraińskie nazwy grzybów makroskopijnych z elementami zwierzęcymi w zasadzie nie były dotychczas tematem poważniejszego opracowania. Tymczasem jest to zagadnienie niezwykle interesujące. Przeprowadzone analizy, których rezultaty przedstawiono w niniejszym artykule, pozwalają stwierdzić, że:

- zakres elementów zwierzęcych wykorzystywanych w procesie tworzenia mykonimów jest dość szeroki. W badanym materiale ukraińskim stwierdzono obecność 34 takich leksemów, z których większa część odnosiła się do nazw zwierząt dzikich (np. *вовк, засць, лисиця*), a nawet egzotycznych (np. *пантера, тигр*),
- występowanie komponentów zwierzęcych wśród nazw grzybów nie jest w jakiś sposób „uregulowane”. Wprawdzie w przypadku licznych nazw oficjalnych, częstokroć bazujących na łacińskich pierwowzorach, dochodzi do ich kalko-

wania, na co dowodem jest zestawienie nazw łacińskich, ukraińskich i polskich (np. *Albatrellus ovinus* – Альбатрел овецій – Bielaczek owczy; *Lepiota erminea* – Лениота зорностаєва – Stroszka gronostajowa), w wielu jednak takich zestawieniach w minimum jednym języku element zwierzęcy był nieobecny (np. *Lactarius salmonicolor* – Рижик лососевій – Mleczaj jodłowy; *Pleurotus ostreatus* – Глива звичайна – Woczniaak ostrygowaty). W odniesieniu do nazw nieoficjalnych nie może być mowy o żadnych regułach – tu bowiem o doborze elementu nazewniczego decydowały warunki lokalne, tradycje, obecność konkretnych przedstawicieli fauny, a nierzadko indywidualne skojarzenia osób te nazwy nadających czy też zwykły przypadek,

- ponad połowa nazw grzybów makroskopijnych z członami zwierzęcymi wyszczególnionych w badanym materiale przypada na nazwy nieoficjalne (na 131 nazw ukraińskich 73 stanowiły nazwy nieoficjalne), niektóre z nich zaś są niezwykle oryginalne i pomysłowe (np. *Воловий язик*, *Губа козяча*, *Воронячий сир*),
- elementy zwierzęce ukraińskich nazw grzybów makroskopijnych zajmowały pozycję zarówno nazw rodzajowych, jak i epitetów gatunkowych, a dominującym zabiegiem słowotwórczym była tu sufiksacja. Wyraźną większość stanowiły przymiotniki symilatywno-relacyjne, a wśród sufiksów zwykle wykorzystywane były formanty -ø(ий), -яч(ий), -ов(ий). Również w sferze nazw nieoficjalnych, częstokroć składających się z pojedynczych leksemów, to sufiksacja była zabiegiem wykorzystywanym najczęściej (np. -иц(я) – *Коровиця*, *Медведиця*, -к(а) – *Корівка*, *Гадючка*, -ар – *Козар*, *Глухар*).

Przeprowadzone badania, obejmujące swoim zasięgiem jedynie niewielki wycinek niezwykle obszernego i wciąż powiększającego swoje zasoby słownictwa mykologicznego, niewątpliwie należy kontynuować z uwagi na wciąż otwierające się nowe kierunki jego eksploracji (kwestie terminologii mykologicznej, słowotwórstwa, frazeologii itd.).

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Entsyklopediia narodnoi medytsyny*, red. Oleksandr Mykhaylevs'kyu, T. 3, PP Mykhaylevs'ka A. O., 2009 [*Енциклопедія народної медицини*, ред. Олександр Михайлевський, Т. 3, ПП Михайлевська А. О., 2009].
- Flück, Markus. *Atlas grzybów*. Tłum. Helena Terpińska-Ostrowska. Delta W-Z Oficyna Wydawnicza, 2020.

- Gumińska, Barbara, i Władysław Wojewoda. *Grzyby i ich oznaczanie*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, 1985.
- Kalynets'-Mamchur, Zvenyslava. *Slovník-dovidnyk z al'holohiyi ta mikolohiyi*. L'vivs'kyu natsional'nyu universytet im. I. Franka, 2011 [Калинець-Мамчур, Звенислава. *Словник-довідник з альгології та мікології*. Львівський національний університет ім. І. Франка, 2011].
- Leont'yev, Dmytro, i Oleksandr Akulov. *Zahal'na mikolohiya: Pidruchnyk dlya vyshchyykh navchal'nykh zakladiv*. Osнова, 2007 [Леонтьев, Дмитрий і Олександр Акулов. *Загальна мікологія: Підручник для вищих навчальних закладів*. Основа, 2007].
- Snowarski, Marek. *Grzyby*. Multico, 2014.
- Sukhomlyn, Maryna, i Veronika Dzhahan. *Hryby Ukrainy*. Krayina mriy, 2013 [Сухомлин, Марина, і Вероніка Джаян. *Гриби України*. Країна мрій, 2013].
- Zhuravs'ka, Lyudmyla. *U poshukakh hrybnoho tsarstva*. Apriori, 2015 [Журавська, Людмила. *У пошуках грибного царства*. Априорі, 2015].
- gribi.net.ua. Dostęp 14.05.2022
- golos.io/ru--gribi/@ruslann91/gribi-ukrayini. Dostęp 12.05.2022
- www.facebook.com/groups/Hryby.Ukrainy/. Dostęp 16.05.2022
- www.grzyby.pl. Dostęp 14.05.2022
- www.indexfungorum.org. Dostęp 10.05.2022

OPRACOWANIA

- Boyeva, Evelina i Ol'ha Shlemko. „Fitonimy v dialektnomu movlenni: slovotvirnyy aspekt”. *Pivden' Ukrainy: etnoistorychnyy, movnyy, kul'turnyy ta relihiynyy vymiry: zb. nauk. prats' III Mizhnarodnoyi nauk. konferentsiyi*, red. Mykola Mykhaylutsa, VMV, 2011, ss. 188-192 [Боева, Евеліна і Ольга Шлемко. «Фітоніми в діалектному мовленні: словотвірний аспект». *Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць III Міжнародної наук. конференції*, ред. Микола Михайлуца, ВМВ, 2011, сс. 188-192].
- Cheek, Martin and Paul Kirk. “New scientific discoveries: Plants and fungi”. *Plants, People, Planet*, vol. 2 (5), 2020, ss. 371-388.
- Józwikiewicz, Przemysław. „Terminologia mykologiczna w języku ukraińskim i polskim – zarys problematyki, struktura terminów”. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, z. 5, 2017, ss. 81-89.
- Józwikiewicz, Przemysław. „Z problematyki nazewnictwa grzybów wielkoowocnikowych w języku ukraińskim i polskim – przegląd źródeł”. *Slavica Wratislaviensia* t. 165, 2017, ss. 169-178.
- Józwikiewicz, Przemysław. „Synonimia w ukraińskim nazewnictwie grzybów makroskopijnych”. *Przekraczanie granic. Rosyjska, ukraińska i białoruska przestrzeń literacka, kulturowa i językowa z perspektywy XXI wieku*, red. Magdalena Kawęcka, Maria Mocarz-Kleindienst, Beata Siwek i Małgorzata Wideł-Ignaszczak, Wydawnictwo KUL, 2020, s. 91-105.
- Kurylenko, Volodymyr. «Hryby – huby: polisemiya chy omonimiya? (na materiali leksyky polis'kykh hovoriv)». *Zapysky z ukrayins'koho movoznavstva*, № 16, 2006, ss. 219-223 [Куриленко, Володимир. «Гриби – губи: полісемія чи омонімія? (на матеріалі лексики польських говорів)». *Записки з українського мовознавства*, № 16, 2006, сс. 219-223].
- Omel'kovets', Ruslana. „Mikolohichna leksyka zakhidnopolis'kykh hovirok”. *Sovremennyye napravleniya teoreticheskikh i prikladnykh issledovaniy '2013: materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii*, red. Serhiy Kupriyenko, Odes'kyu natsional'nyu

- mors'kyu universytet; Ukrayins'ka derzhavna akademiya zaliznychnoho transportu; Instytut morehospodarstva ta pidpruyemnytstva, 2013, ss. 91-97 [Омельковець, Руслана. «Мікологічна лексика західнополіських говірок». *Современные направления теоретических и прикладных исследований '2013: материалы международной научно-практической конференции*, ред. Сергій Купрієнко, Одеський національний морський університет; Українська державна академія залізничного транспорту; Інститут морегосподарства та підприємництва, 2013, сс. 91-97].
- Omel'kovets', Ruslana. «Semantychna transformatsiya yak sposib nominatsiyi mikoob'yektiv u zakhidnopolis'kykh hovirkakh». *Typolohiya ta funktsiyi movnykh odynyt's'*, nr 1, 2014, ss. 231-239 [Омельковець, Руслана. «Семантична трансформація як спосіб номінації мікооб'єктів у західнополіських говірках». *Типологія та функції мовних одиниць*, №1, 2014, сс. 231-239].
- Pashchenko, Olena. „Pol's'ki zapozychennya v ukrayins'kiy fitonimiyi”. *Linhvistychni doslidzhennya*, nr 50, 2019, ss. 86-94 [Пашенко, Олена. «Польські запозичення в українській фітонимії». *Лінгвістичні дослідження*, № 50, 2019, сс. 86-94].
- Prus, Valentyna. „U netryakh prokydayut'sya hryby. Mahichnyy znak – po vid'mynomu kolu» (etnolinhvistychnyy aspekt polis'koho zbyral'nytstva)”. *Volyn'-Zhytomyrshchyna. Istorykofilolohichnyy zbirnik z rehional'nykh problem*, nr 6, 2001, ss. 151-153 [Прус, Валентина. «У нетрях прокидаються гриби. Магічний знак – по відьминому колу» (етнолінгвістичний аспект поліського збиральництва)». *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*, № 6, 2001, сс. 151-153].
- Sabadosh, Ivan. „Yak zvut'sya hryby?”. *Kul'tura slova*, nr 34, 1988, ss. 21-22 [Сабадош, Іван. «Як звуться гриби?». *Культура слова*, № 34, 1988, сс. 21-22].
- Sabadosh, Ivan. *Istoriya ukrayins'koyi botanichnoyi leksyky. Uzhhorods'kyu natsional'nyu universytet*, 2014 [Сабадош, Іван. *Історія української ботанічної лексики*. Ужгородський національний університет, 2014].
- Shepit'ko, Svitlana. „Etnichna spetsyfika ustalenykh porivnyan' iz zoonimamy ta fitonimamy”. *Naukovyy Visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiya*, nr 37, t. 3, 2018, ss. 47-52 [Шепітько, Світлана. «Етнічна специфіка ustalenykh porivnyan' iz zoonimamy ta fitonimamy». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, № 37, т. 3, 2018, сс. 47-52].
- Shestakova, Svitlana. „Motyvatsiya suchasnykh ukrayins'kykh fitonimiv”. *Ukrayins'ka mova*, nr 2, 2010, ss. 44-49 [Шестакова, Світлана. «Мотивація сучасних українських фітонімів». *Українська мова*, № 2, 2010, сс. 44-49].
- Siruk, Olena, i Ivan Derzhans'kyu. „Zayachi nazvy v bolhars'kiy i ukrayins'kiy narodniy botanitsi”. *Movni i kontseptual'ni kartyny svitu*, nr 51, 2015, ss. 497-510 [Сірук, Олена, і Іван Держанський. «Заячі назви в болгарській і українській народній ботаніці». *Мовні і концептуальні картини світу*, № 51, 2015, сс. 497-510].
- Symonenko, Larysa. *Mikolohichna leksyky ukrayins'koyi movy: Dys. ... kand. filol. nauk*, Kyuyiv, 1973 [Симоненко, Лариса. *Мікологічна лексика української мови*: Дис. ... канд. філол. Наук, Київ, 1973].
- Symonenko, Larysa. „Synonimichni nazvy hrybiv v ukrayins'kiy movi”. *Ridne slovo*, nr 7, 1973, ss. 23-26 [Симоненко, Лариса. «Синонімічні назви грибів в українській мові». *Рідне слово*, № 7, 1973, сс. 23-26].
- Symonenko, Larysa. „Yak nazvatu hryby?”. *Ridne slovo*, nr 9, 1974, ss. 38-41 [Симоненко, Лариса. «Як назвати гриби?». *Рідне слово*, № 9, 1974, сс. 38-41].
- Tkachuk, Maryna. „Mikonominatsiya v chornobyl's'kykh hovirkakh (pytannya rekonstruktsiyi

- arealu)». *Volyn' – Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichnyy zbirnyk z rehional'nykh problem*, nr 22, 2010, ss. 275-282 [Ткачук, Марина. «Мікономінація в чорнобильських говірках (питання реконструкції ареалу)». *Волинь – Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*, № 22, 2010, сс. 275-282].
- Tyelyezhkina Olesya. „Fitonimy u poetychnomu movlenni Leonida Talalaya”. *Aktual'ni problemy filolohiyi ta perekladoznavstva*, nr 10, 2016, ss. 125-131 [Тележкіна Олеся. «Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая». *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, № 10, 2016, сс. 125-131].
- Tykhosha, Valentyna. „Narodni nazvy fitonimiv v ukrayins'kiy movi”. *Naukovi zapysky zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, red. Anatoliy Kryzhanovs'kyu, Vydavnychyy dim, 2019, ss. 215-219 [Тихоша, Валентина. «Народні назви фітонімів в українській мові». *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, ред. Анатолій Крижановський, Видавничий дім, 2019, сс. 215-219].
- Yuzvikevych, Pshemyslav. „Terminy hrets'koho ta latyns'koho pokhodzhennya v ukrayins'kiy mikolohichnyy leksytsi”. *Linhvistychni studiyi. Linguistic Studies*, вур. 36, Vinnytsya 2018, ss. 129-135. [Юзвікевич, Пшемислав. „Терміни грецького та латинського походження в українській мікологічній лексичі”. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies*, вип. 36, Вінниця 2018, сс. 129-135].
- Yuzvikevych, Pshemyslav. „Eponimy v mikolohiyi (pro pokhodzhennya latyns'kykh, ukrayins'kykh i pol's'kykh ofitsiynykh nazv makroskopichnykh hrybiv)”. *Mizhnarodna naukovo-teoretychna konferentsiya «Hramatychni chytannya – KHII»*, Donets'kyu natsional'nyu universytet imeni Vasylya Stusa, Vinnytsya 2021, ss. 116-126. [Юзвікевич, Пшемислав. „Епоніми в мікології (про походження латинських, українських і польських офіційних назв макроскопічних грибів)”. *Міжнародна науково-теоретична конференція «Граматичні читання – ХІІ»*, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця 2021, сс.116-126].

UKRAIŃSKIE NAZWY GRZYBÓW MAKROSKOPIJNYCH
Z ELEMENTAMI ZWIERZĘCYMI –
WYBRANE ASPEKTY ANALIZY SEMANTYCZNEJ I SŁOWOTWÓRCZEJ

Streszczenie

Celem artykułu była analiza semantyczna i słowotwórcza ukraińskich nazw grzybów makroskopijnych zawierających w swojej strukturze nazwy zwierząt. Jako tło do rozważań, szczególnie w obszarze semantyki, posłużył polski materiał językowy. Zgromadzone przykłady, czyli 414 nazw grzybów (ukraińskich i polskich, z czego 294 stanowiły mykonimy z elementami odzwierzęcymi), sklasyfikowano w obrębie 122 grup nazewnucznych. Wśród ukraińskich mykonimów stwierdzono produktywność takich nazw zwierząt, jak m.in. wivця, коза, вовк, заць, лисиця, їжак, муха, олень [vivtsya, koza, vovk, zayets', lysytsya, yzhak, mukha, olen']. Przyczyn wykorzystywania tych elementów nazewnucznych należy upatrywać w takich kwestiach, jak podobieństwo owocników grzybów m.in. do pewnych części ciała zwierząt, zbieżność w zakresie koloru, zapachu, cech fizycznych, czy wykorzystywanie pewnych gatunków grzybów w charakterze paszy lub leków dla zwierząt domowych itp. W sferze derywacji, zarówno w odniesieniu do nazw oficjalnych, jak i nieoficjalnych grzybów, stwierdzono obecność wielu różnorodnych afiksów; w procesie tworzenia nazw odzwierzęcych wykorzystywane są także zabiegi neosemantyzacji.

Słowa kluczowe: język ukraiński; mykonimy; nazwy zwierząt; semantyka; słowotwórstwo

UKRAINIAN MACROSCOPIC MUSHROOM NAMES
CONTAINING ANIMAL ELEMENTS: SELECTED ASPECTS OF A SEMANTIC
AND WORD-FORMATION ANALYSIS

S u m m a r y

The aim of this article is to present a semantic and word-formation analysis of the Ukrainian names of macroscopic mushrooms containing animal names in their structure. The Polish language material was used as a background for the considerations, especially in the area of semantics. The collected examples, i.e. 414 mushroom names (Ukrainian and Polish, 294 of which were myconyms with animal elements), were classified within 122 naming groups. Among the Ukrainian myconyms, the productivity of such animal names as вівця, коза, вовк, заєць, лисиця, їжак, муха, олень [vivtsya, koza, vovk, zayets', lysytsya, yizhak, mukha, olen'], among others, was found. The reasons for the use of these nomenclatural elements can be found, among others, in such issues as the similarity of the pericarps of mushrooms to certain body parts of animals, the similarity in colour, smell, physical features or the use of certain mushroom species as fodder or medicine for domestic animals, etc. In the sphere of derivation, both in relation to official and unofficial names of mushrooms, the presence of a wide variety of affixes was found; the neosemantisation procedures are also used in the process of creating zoonotic names.

Key words: Ukrainian language; myconyms; animal names; semantics; word-formation